

RALF ROTMAN

UMRETI
U PROLEĆE

S nemačkog prevela
Dušica Milojković

■ Laguna ■

Naslov originala

Ralf Rothmann

IM FRÜHLING STERBEN

Copyright © Suhrkamp Verlag Berlin 2015.

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp
Verlag Berlin.

Translation copyright © za srpsko izdanje 2018, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Oci jedoše kiselo grožđe,
a sinovima trnu zubi.*

Knjiga proroka Jezekilja

Ćutanje, duboko prećutkivanje, naročito kada je reč o mrtvima, naposljetku je vakuum koji sâm život jednom ispuni istinom. – Kad bih ocu svojevremeno rekao kako ima dobru i jaku kosu, odgovarao je da mu je to iz rata. Da su svakodnevno u kožu glave utrljavali svež brezov sok, i da za kosu nema ničega boljeg; protiv vaški, doduše, ne pomaže uopšte, ali lepo miriše. I mada dete teško može da spoji rat i brezov sok – nisam ga više zapitkivao, a verovatno ne bih ni dobio neki detaljniji odgovor, kao i inače ako bih mnogo pitao o tom dobu. Odgovor je stigao sâm tek kada su mi deцениjama kasnije do ruku došle fotografije vojničkih grobova. Video sam da su mnogi krstovi iza linija fronta, ako ne i većina, bili načinjeni od mladih brezovih stabala.

Otac se retko osmehivao, ali zbog toga nije delovao neljubazno. Izraz njegovog bledeg lica, na kom su dominirale jake jagodice i zelene oči, odavao je umor i melanholiju. Unazad začešljanu tamnoplavu kosu uvek je nosio uredno podšišanu i izbrijanu na vratu, brada s blagom linijom na sredini uvek mu beše glatko izbrijana,

a otmena čulnost njegovih usana je, izgleda, unela nemir u srca mnogih žena; priče su kružile o tome. Nos mu je bio nešto kraći i jedva primetno prćast, tako da je iz profila delovao malo mlađe, a pogled mu je u trenucima opuštenosti odavao nestašnu čovečnost i pametnu saosećajnost. On, međutim, skoro uopšte nije bio svestan svoje lepote, a ako bi je nekad i primetio, verovatno ne bi poverovao u to.

Sve komšije su ga volele jer je uvek bio spreman da pomogne, a kada se o njemu povede reč, često su ga opisivali kao izrazito pristojnog; drugovi u piću su ga zvali „Krtica“, odajući mu time priznanje, a skoro niko se s njim nije svađao. Obično je nosio pantalone od rebrastog somota, koje su već nakon prvog pranja gubile svoj plišani sjaj, i jakne iz jeftine robne kuće *C&A*. Ali boje uvek behu dobro odabrane, odavale su da nije žurio da izabere, da voli da napravi ukusnu kombinaciju, i nikad ne bi obukao patike, neočišćene cipele, sportske čarape ili kariranu košulju. Mada mu je držanje stradalo od teškog rada, najpre u štali, a kasnije i u rudniku, bio je nešto što skoro i da ne postoji: elegantan radnik.

Prijatelj, međutim, nije imao, a nije ih ni tražio. Celog života je ostao sam u svome ćutanju, koje niko nije hteo da deli s njim – čak ni njegova žena, koja je sa svim komšijama pila kafu, a subotom bez njega odlazila na ples. Postojana ozbiljnost mu je, uprkos povijenim leđima, davala neki zastrašujuć autoritet, a njegova seta nije poticala naprosto od prezasićenosti teškim radom i

smenjivanja jednoličnih dana, od gneva, ili neispunjenih snova. Nije bio čovek koga biste potapšali po ramenu i rekli: „Hajde, Valtere, gore glavu!“ Bila je to ozbiljnost nekoga čiji je pogled prodorniji i ko o životu zna više nego što može da kaže, a pritom je i slutio: čak i da može da pronade reči, to mu ne bi donelo iskupljenje.

Sumoran zbog svoje prošlosti, biciklom je išao na pijanke po svakom vremenu, a osim brojnih povreda i preloma zbog odrona kamena, nikad nije bio bolestan, pa čak ni prehladen. Skoro trideset godina rada u rudniku, pod zemljom, bezbrojne smene i prekovremeni rad s pneumatskim čekićem u rudniku uglja (bez ikakve zaštite za uši, što je tada bilo uobičajeno) doveli su, međutim, do toga da je ogluveo i da više nije razumeo ništa i nikoga – osim moje majke. Pritom mi je do danas ostalo zagonetno da li je ono što mu je omogućavalo da s njom sasvim normalno razgovara bila frekvencija njenog glasa ili način na koji je micala usnama. Svi ostali su morali da viču i mašu rukama ako su hteli nešto da mu kažu jer slušni aparat nije nosio i nije hteo da ga nosi, navodno zato što proizvodi prateće šumove i neprijatan odjek. To je razgovor s njim činilo veoma napornim, pa je postao još usamljeniji, čak i u porodici.

Ja sam, međutim, uvek imao utisak da u najmanju ruku nije nesrećan u toj tišini bez pitanja, koja se iz godine u godinu oko njega sve više zgušnjavala. Na kraju su ga rano penzionisali, istrošenog od teškog rada, a od stida zbog te prevremene penzije brzo se i propio. Od

života je tražio samo još svoje novine i najnoviji roman s kioska o Džeriju Kotonu, a kad su mu lekari 1987, tek što je napunio šezdeset godina, najavili da neće još dugo živeti, to ga nije mnogo pogodilo. „Ne idem ja pod nož“, rekao je već na početku bolesti, i nije prestao ni da pije ni da puši. Malo češće nego inače poželeo bi svoje omiljeno jelo, pečeni krompir s kajganom i spanaćem, a votku je od moje majke krio u podrumu, ispod uglja. (Tamo na zidu još visi njegova stoličica za mužu krava, s kožnom trakom za nošenje i jednom nogom ukrašenom rezbarijama.)

Čim je otišao u penziju, poklonio sam mu jednu lepu, debelu svesku, u nadi da će mi u kratkim skicama opisati svoj život, spomena vredne epizode iz doba pre mog rođenja; ali sveska je ostala gotovo prazna. Zapisao je samo nekoliko reči, koje su možda predstavljale odrednice, nazive mesta koji tuđinski zvuče, a kada sam ga, nakon što je prvi put počeo da izbacuje krv, zamolio da mi detaljnije opiše makar one nedelje u proleće 1945, umorno je odmahnuo rukom i svojim dubokim glasom, koji kao da je izvirao iz pećina gluvoće, rekao: „A čemu to? Zar ti nisam već pričao? Ti si taj koji je pisac.“ A onda se počeo ispod košulje, pogledao kroz prozor i dodao u pola glasa: „Nadam se da će se ovo sranje ubrzo završiti.“

To što nas on nije čuo činilo je da zanemimo i međusobno; dok je bio na umoru, majka i ja smo danima sedeli kraj njega ne progovarajući ni reči. Soba je do

visine čoveka bila obojena u svetlozeleno, a iznad kreveta je visila reprodukcija slike Eduara Manea *Seoska kuća u Rilu*. Ta slika mi se oduvek dopadala, ne samo zbog lakog, gotovo muzikalnog načina na koji je naslikana i zbog letnjeg svetla koje blago prosijava kroz nju, mada se nigde nije video ni komad neba: vila oker boje, okružena drvećem, žbunjem i crvenim cvećem, sa stubovima u pročelju, iz daleka je podsećala na gazdinsku kuću na imanju u severnoj Nemačkoj na kome je otac početkom četrdesetih godina šegrtovalao kao mlekar i mužač krava. Moji roditelji su se tamo upoznali, a ja sam kao dete proveo nekoliko srećnih nedelja na raspustu u okolini tog mesta. Rođaci su nam još živeli kraj kanala.

Seoska kuća čovekove duše, na koju pada svetlost sunca na zalasku. Plastični ram je pucketao pod poslednjim toplim zracima, a moja majka, koja se nije oslanjala na naslon svoje stolice, a u prevoju lakta je držala ručnu torbicu, kao da je maločas bila smrti u poseti, sklonila je flašu s vodom u hlad. Kao i uvek s besprekornom frizurom, učvršćenom ogromnim i preteranim količinama laka za kosu, na sebi je imala salonke od prevrnute kože i tamnoplavi kostim s tankim prugama, koji je sama sašila, a pri svakom tihom uzdahu osećao se blag miris likera.

Tokom onih osamnaest godina koliko sam živeo s roditeljima, a i kasnije, prilikom retkih poseta za Božić, ili na njihove rođendane, skoro nikad nisam video da razmenjuju nežnosti. Nikakav dodir ili zagrljaj, pa ni

poljubac, čak ni površan; umesto toga, uvek ista uzajamna prebacivanja zbog svakodnevnih sitnica, ili lomljenje nameštaja u teškom pijanstvu. Ali sada je, iznenada, priljubila čelo o njegovu i milovala ruku svoga muža koji se sve više gubio, tek ovlaš, kao da se stidi pred sinom. A otac je otvorio oči.

I dalje s blagim tragovima urasle ugljene prašine, očeve oči su ovih dana bile neuobičajeno krupne i jasne; beonjače su svetlucale poput sedefa, a u tamnozelenim dužicama raspoznavao se smeđi pigment. Otac je podigao jedan prst drhtave ruke i rekao: „Jeste li čuli?“

Čak i ako njegovu gluvoću ostavimo po strani: bilo je potpuno tiho. Ni kroz prozor koji gleda na još rascvetani park klinike, a ni iz hodnika, u sobu nije dopirao nijedan zvuk; redovno vreme poseta bilo je završeno, večera odavno poslužena, posuđe nedavno sklonjeno, a noćna sestra je već završila svoj obilazak. Majka je jedva primetno odmahнула glavom i promrmljala: „Eh, ponovo je u ratu.“

Nisam je pitao kako je to zaključila. Samo mi je bliskost s njim, koja je kroz to njeno znanje prosijavala, govorila da je u pravu, a on je, zaista, malo kasnije povikao: „Evo!“ Pogledom je bespomoćno prelazio s mene na majku. „Evo, ponovo! Zar ne čujete?“ Kružnim pokretima je prelazio preko grudi, gužvao je pidžamu i opet je ispravljao, s mukom gutajući, da bi zatim ponovo pao na jastuke, okrenuo glavu ka zidu i zatvorenih očiju rekao: „Sve su nam bliže, čoveče! Kad bih bar znao neko mesto za nas...“

U Bibliji mojih roditelja, knjizi u otrcanom kožnom povezu prepunoj računa iz Šeclajna,* neko je podvukao jedan stih u *Starom zavetu* – ne olovkom, već verovatno noktom, i mada se raskupusana knjiga već decenijama vukla po mojim koferima i policama, ta linija na tankoj hartiji deluje kao da je upravo načinjena. „Ako zasa-diš njivu, ona svoj prinos neće davati tebi“, kaže se tu. „Nepostojani i kratki biće tvoji dani na zemlji.“

U tami se od stoke čulo samo mljackanje vilica što pre-živaju i duvanje iza jasli načinjenih od rešetaka. Ponekad bi svetlosni krug petrolejke dotakao neku vlažnu njušku, spolja crnih, a iznutra ružičastih nozdrva, ili bi pak rogovi bacili senku na okrečeni zid, štrčeći dve stope uvis, a zatim ponovo utonuli u mrak. Lastavičja gnezda ispod slamnatog krova još behu prazna; u štali su, međutim, zaštićeni tamom, već mjaukali mačići.

Po podu od betona zažuborio je težak mlaz mokraće, a slatkasti miris kukuruza i deteline ispunio je zadnji deo zgrade, gde su se nalazile steone krave u zasebnim boksovima. Razrogačenim očima su gledale čoveka u plavom radničkom odelu, koji je za njih verovatno bio samo tačkica svetlosti koja se kreće.

* Lanac prodavnica za trgovinu radničkom zaštitnom odećom i obućom i sredstvima za higijenu. (Prim. prev.)

Pritom su ostale potpuno nepomične, a tek kada je mladi muzar ušao prostoriju s kantama, jedna gotovo bela krava – s jednom jedinom šarom na boku – oglasila se jasnim mukanjem. Repom je šibala po vazduhu.

„Miruj, idem ja“, promrmljao je Valter i zatvorio vrata. Dvadesetak ili više kanti za sveže mleko bilo je poređano kraj zida. Spolja sive, iznutra su bile potpuno čiste, oprane i osušene, i sijale su tako da možeš da se ogledaš u njima. Gaze kroz koje se mleko proceduje ležale su, međutim, na podu, među keceljama i gumenim čizmama, pa je ljutito coktao jezikom dok je kačio lampu na kuku. Napunio je plehani lavor vodom, u koju je dodao punu šaku natrona, pa je u njoj natopio labavo tkanu pamučnu tkaninu. Sklonio je u orman nekoliko stoličica za mužu i čvrsto zavrnuo konzervu s praškom za pranje ruku, pa je zatvorio vrata koja vode u dvorište.

Jato drozdova uzletelo je s lipe. U gazdinskoj kući još nisu upalili svetla. Na stepeništu je spavao Mote, stari pas Tamlingovih. Ugljenisane grede kule sa satom štrčale su u ljubičasto nebo, a oluk se uvijao nadole. U međuvremenu su, doduše, zastaklili razbijene prozore, ali grb imanja, s crnim konjem ispod ukrštenih srpova, i dalje je ležao u prednjem dvorištu. I pročelje sa stubovima bilo je oštećeno i nakrivilo se; napadi lovaca-bombardera su otkrili da su izbrazdani stubovi, koji su podsećali na hram, iznutra šuplji, tek daske obložene gipsom, iza kojih su živeli miševi.

Valter je prešao dvorište, prošao kroz kovačnicu i otvorio vrata ka štali za telad. Nagla promaja uskovitlala je ukrug plevu na podu. Podigao je petrolejku i pročitao obaveštenje zalepljeno na crnoj dasci, potvrdu vojne intendantske službe. Zatvorio je prozor, kucnuo o rezervoar s vodom i bacio pogled u ograđeni prostor. Pod ogromnim krovom od trske bilo je mesta za više od dve stotine životinja, ali sada ih je tu bilo samo četrdeset, crno-belih i skoro odraslih. Tiho je zviznuo mameći ih. Neka od teladi su prišla ogradi, pustila su da ih češka po beloj mrlji na čelu i počela su da mu sisaju palčeve.

Otkad na imanju više nije bilo svinja, sve više su im rekvirirali telad. Trećina ih je na boku već imala krst nacrtan kredom. Sipao im je kofu deteline u jasje, zatvorio vrata za sobom i prešao popločani put. Odmah kraj prilaznog puta za mlekaru, u staroj štali za konje, živjele su izbeglice, svaka porodica u po jednom boksu, a u tihoj večeri čuli su se glasovi dece i žena i zvuk harmonike. Mada im je bilo zabranjeno da tu kuvaju, kroz prozore s rešetkama izlazio je dim i mirisalo je na preprženi luk i vruću ceđ.

Pod nadstrešnicom mlekaru behu zategnuti konopci prepuni krevetskih čaršava i dečjih pelena, a nalet vetra bacio mu je u lice nešto svileno: hladne i vlažne ženske čarape. Kraj njih je visila tanka izvezena košulja; Elizabeta ju je prošlog vikenda nosila i dugo nije htela da je skinu, čak ni posle klekovače. Tek kad se sva „usvinjila“, kako je ona to rekla, brzo ju je svukla preko glave i

potopila u korito, zgađenog lica. U svojoj nagosti mu je delovala još nežnije, gotovo kao dete, samo da nije bilo onih sjajnih, crnih dlačica. Prstima je prešao preko veza. Ali tek što se nagnuo da omiriše košulju, jedan glas iza čaršava rekao je: „Pa, je l' već suva?“

Gospođa Išbaner sedela je na kuhinjskim stepenicama i ljuštila krompir pri svetlosti sveće. Nosila je rukavice bez prstiju i razdrljeni kaput, a seda kosa joj beše skupljena u punđu. Imala je slične tanke usne kao i njene dve ćerke s kojima je tu živela, a kad bi bradu sagla do vrata, na njemu bi se istakla guša, velika izraslina bez sjaja, puna kapilara. „Došao sam samo da začas pogledam mleko“, rekao je Valter. „Zar vam nije hladno?“

Žena, kojoj je u krilu spavala mačka, klimnu glavom. „Ali ovde napolju je bolji vazduh“, promrmljala je, vadeći okca iz krompira. „Ideš, dakle, da pogledaš mleko. Ti si baš temeljan, a? A kako će to biti, to tvoje mleko? Belo ili sivo, a možda i malo žuto? Hladno ili ne baš hladno, kiselo ili slatko? S kajmakom, ili obrano? Mleko ti je još od Adama i Eve mleko, ne moraš da ga gledaš.“ Bacila je krompir u lonac i osmehnula mu se, pri čemu joj je skliznula proteza. „Ništa ti mi ne krademo, dečko. Snalazimo se nekako. Izbeglice smo, a ne lopovi.“

Zbunjeno je trepnuo. „Pa niko nije ni rekao, je l' da? Ali Tamling je još u Malenti, pa ja moram uveče sve da obiđem. Je l' Lizel nije tu?“

„Matori lisac...“, tiho je progundala. „Opet u Malenti? Baš bih volela da znam šta li taj stalno radi napolju. Mlati

praznu slamu Il' možda ima neku mlađu? A žena mu leži u krevetu, bolesna.“ Valter je izvukao ključeve. „Ne, ne, to je zbog traktora. Odneli su nam tri, a na spisku su bila samo dva. Mora da podnese žalbu.“

Žena je odmahнула glavom. „Eh, bože moj, kô da to nešto vredi... Koliko sam ja samo žalbi podnela zbog stana. Puste želje! Bolje bi mu bilo da pazi da ga tamo još i ne zadrže i ne pošalju na front. Oni, bogami, ono što uzmu ne vraćaju; a sad uzimaju još i poslednje što je ostalo. Ivan* je već na Odri, a uskoro će možda biti i u Berlinu, jesi li čuo?“

„Ne“, rekao je Valter trljajući vrat. „Ja sam mužač i mlekar, nemam pojma o politici. A ovde niko ne sluša neprijateljske radio-stanice.“

Gospođa Išbaner je začkiljila očima. „A misliš da ih ja slušam? Ptičica mi je to došapnula. Jedna od malih životinjki što mnogo vole proleće. Kako li se one samo snalaze u životu? Dođu ovde kod mene i pričaju mi o našoj lepoj zapadnoj Pruskoj, gde raste najbolje žito. Ako prvog u mesecu ispečeš hleb i složiš ga u hrastov sanduk, sve hleb, pa daska, hleb, pa daska, do kraja meseca je i dalje svež i reš.“

Valter je gurnuo ključ u bravu. Otkako je elektrana u Nojminsteru bombardovana, mleko, svežu pavlaku i buter hladili su kao pre sto godina: vodu iz reke Ajder su pomoću ustava sprovodili kroz malu zgradu od cigala, a

* Uobičajeni naziv za Ruse u Nemačkoj u to doba. (Prim. prev.)

kante i posude stajale su u vodenoj struji. Mahovinom obrasle daske na užoj strani zgrade omogućavale su da se nivo vode reguliše. Pošto ga je malo spustio, Valter je podigao lampu i pogledao u burad s buterom. Kajmak je tu i tamo bio skinut, obrano mleko svetlucalo je plavičastim sjajem, a on je svoje ime i vreme obilaska upisao na tablu na zidu i izašao napolje.

Iznad drvoreda kraj puta izašao je mesec, veliki, narandžastocrven i pun. Gospođa Išbaner nije više sedela na stepeništu, i mada kuhinjska vrata behu otvorena, pokucao je o dovratnik. Još je mirisalo na hranu za svinje, koja se tu ranije pripremala. Kiseo miris ljuski od repe i krompira; mogao je da ga oseti i na Elizabetinjoj odeći. Dušeci i slamarice ležali su duž zidova po kojima je izbila crna buđ, a njena majka, koja je stajala kraj šporeta, mešala je nešto u loncu. „Pa“, rekla je ne okrećući se. „Šta još hoćeš, Valterčiću?“

Pušila je svoju kratku lulu, s delom koji se puni od čilibara, a on je zakoračio u prostoriju i ispravio sliku iznad ormara za posuđe, anđela-čuvara koji vodi dvoje dece preko trulog mosta. „Hteo sam samo da pitam... hoću da kažem...“ Progutao je pljuvačku. „Mogu li večeras da povedem Lizel do kanala? Oni iz robnih rezervi daju bure besplatnog piva, a ima i nov orkestar, njih osmorica. Sve sami slepci i ratni veterani, ali odlično sviraju. A mislio sam, pošto ona toliko voli da igra... I dopratio bih je nazad.“

Suvo granje u šporetu je pucketalo, a gospođa Išbaner je dodala još jednu cepanicu i malo posolila jelo u

loncu. „To moraš sam da je pitaš, dečko. Uskoro će joj biti sedamnaest godina, punja kô fabrički dimnjak, a skita bogzna gde; ja ne mogu da joj do'akam.“ Podigla je drvenu kašiku i probala supu. „Možeš da je biješ dok krv ne propljuje, ostaje drska, pa to je. Ali ako joj stomak posle poraste, plakaće, a ja ću opet biti draga mama.“ Namrštenog čela obazrela se oko sebe. „Šta ono beše onomad iza štale, to ti meni kaži? Kako se desilo da ti je vodu za šurenje prosula na noge? Mora da je bila vruća, a?“

Siva prugasta mačka skače na sto, a on klima glavom i mrda prstima u čizmama. Uprkos masti kojom ih je namazao, još ga bole. „Bila je skoro kipuća... Rekla je da me neće. Odnosno, to je zapravo rekla svojim drugaricama, Ortrudi i Hedvigi, onako preko ramena. Neću ga. I pljas, celu činiju! Mada sam bio bos jer sam gazio mleveno meso! Srećom, Tamling je imao zavoje i sve.“

Gospođa Išbaner povlači dim iz lule i izbacuje ga kroz nos; verovatno da on ne vidi kako se smeju. „Pa, žene umeju da kažu takve stvari kad je pun mesec. To ti samo po sebi nije loš znak. U svakom slučaju, ne misli da si nastran, toliko bar znam onu svoju malu bezobraznicu. Znam ja čija je... Pokloni joj nešto šareno i dobro je zavrti dok plešete, pa će sve biti u redu.“

Sklanja u stranu zavesu kuhinjskog ormara, vadi iz nekakvog krčaga malo pavlake i dodaje je u čorbu; pritom baca brz pogled prema vratima. „Šta ti misliš?“, pita ga tiho, skoro bojažljivo. „Šta će sad biti? Hoće li uskoro odvesti i vas, kao i ostale? Čoveče, pa vi ste još

deca, ti i onaj Fite! Pojma nemate ni o čemu. Ja te tu puštam da petljaš s mojom Elizabetom jer si lep i imaš pošteno lice, a na kraju će dobiti bogalja.“

Oči su joj se ovlašile, ali Valter se široko osmehnuo. „Imam skoro osamnaest godina!“, rekao je i ispravio se. „Ali ja im i tako ne mogu biti od koristi, gospođo Išbaner. Ja sam već i u Hitlerjugendu* uvek promašivao kad pucam. Nekakav problem s vidom. A i važni smo im ovde, neophodni smo. Neko mora da muze krave i da im pomaže kad se tele. Bez mleka nema rata, Tamling to uvek kaže.“ Prilazi šporetu i gleda u lonac. Beli pasulj.

„A i tako će uskoro biti gotovo“, šapuće. „Amerikanci sve više napreduju, a Tomiji** su izgleda već na holandskoj granici. Možemo samo da se nadamo da će u selo stići brže od Rusa.“

„Tako dakle“, kaže gospođa Išbaner, ponovo uz osmeh. „Ko to ovde ne sluša neprijateljske radio-stanice? Pazi samo, dečko, takve stvari se brzo pročuju.“ Miluje mačku po leđima i pruža joj kašiku. „A sad me pusti da radim. Mislim da je Lizel najverovatnije u *Ferhofu****. Koblun je došao po nju, onaj radnik s pilane na motociklu. Po nju i druge devojke. Taj zgodno izgleda u uniformi! Da

* Organizacija u nacističkoj Nemačkoj koja je okupljala dečake od 14 do 18 godina. (Prim. prev.)

** U Drugom svetskom ratu u Nemačkoj, uobičajeni naziv za britanskog vojnika. (Prim. prev.)

*** Park prirode u severnoj Nemačkoj; ovde je u pitanju istoimeni lokal. (Prim. prev.)

smo imali takve kod Gdanjska, još bismo bili u zapadnoj Pruskoj.“ Vuče dim iz svoje lule, u kojoj tiho pucketa, i netremice gleda u anđela-čuvara. „Zašto vam, zapravo, Ministarstvo poljoprivrede deli besplatno pivo?“

Valter sleže ramenima i pozdravlja se. Brzo prolazi kroz mali park, u kom je mračno zbog četinara. Šljunak na stazicama skoro uopšte ne škripi, pomalo je smrznut od večernje slane, a nekoliko srna gotovo bešumno beži iz parka. Ni u prozorima sa zadnje strane gazdinske kuće nema svetla. Na terasi leži velika gomila borovih šišarki, a i kuhinjska vrata su zatvorena – s nevericom ipak drma kvaku. Podigao je lampu i kroz mat staklo sa šarama ugledao sto. Na njemu stoji slanik, a Valter tiho psujući odlazi preko dvorišta.

Do soba za muzače, koje se nalaze pod krovom štale, od onih napada bombardera u niskom letu može da se stigne samo još merdevinama; ostaci spoljnog stepeništa razneseni u komadiće leže u jami s tečnim stajskim đubrivom. Tu ima deset soba, koje su gotovo sve samo prostori ograđeni daskama, mnoge bez vrata, a samo malobrojne s prozorima, postavljenim u otvorima na krovu. Kraj kreveta stoje cipele pune pleve, na stolicama leže knjige i časopisi, a na zidovima vise porodične fotografije, ili fotografije Marike Rek i Magde Šnajder.*

* Nemačke glumice i pevačice popularne tridesetih godina i u ratnom periodu. Magda Šnajder je majka glumice Romi Šnajder. (Prim. prev.)

Većina radnika na imanju koji su ovde živeli odavno je, međutim, mrtva. Na jednom kariranom jastuku leži vojnička knjižica, na drugom srebrni krst dobijen za učešće u bici kod Staljingrada. Jednom ga je odmerio u ruci i razočarao se koliko je lak.

Mada se uske sobice s po jednim krevetom, jednom stolicom i emajliranim umivaonikom nisu grejale, zahvaljujući životinjama koje su živele dole u njima je uvek bilo toplo. Skinuo je radno odelo, otvorio slavinu za vodu i oprao se komadom sapuna od lavande koji mu je majka poslala. Zatim je opipao bradu i obraze, stavio je novu oštricu na brijač i sastrugao žuljeve sa ruku.

Obukao je pantalone od rebrastog somota boje senfa i izvadio čistu košulju iz ormana. Bila je neopeglana, ali bela. Kragnu je ostavio otkopčanu, a preko košulje je navukao debelu, plavu vunenu jaknu s dva reda dugmadi. Kosu, za koju je frizer u Zeštedu uvek govorio da je čvrsta kao ekseri, u red je doveo s malo mlečne masti, a njome je namazao i cipele i izglancao ih da se sijaju. Konačno je iz limene kutije sa slikom šargarepe uzeo novac, pa se ponovo spustio niz merdevine, odnosno, bolje reći, skliznuo niz njihovu uzdužnu gredu, izvukao bicikl iz praznog boksa za bikove i bez svetla se odvezao ka kanalu.

Vrhovi rane letine na poljima svetlucali su na mesečini poput stakla. Mesec još ne beše odskočio visoko. Kraj njega su klizili lovci bombarderi, mala eskadra koja se

zaputila ka Kilu. Videli su se čak i piloti u kabinama. Na pašnjaku kraj drumu stajale su gustorune ovce, okupljene oko gomile sena, a ispod pastirskih kola naglo je istrčao ovčarski pas, ali nije preskočio jarak. Bešumno je trčao paralelno s biciklom, sve do šume. Krzno bi mu pri svakom koraku poskočilo, a pri doskoku se jednako tiho i ponosno vraćalo na svoje mesto. Među visokim bukvama mesečina je delovala manje sjajno, a pod gumama su krckale kapice žireva na putu.

Muzika koja se čula iz *Ferhofa* dopirala je s ploče ili s radija, Valter je prepoznao glas Hansa Albersa. U lokalnu sagrađenom uz samu strmu obalu, sa zamračenim prozorima, uglavnom je bilo električnog svetla. Gostioničar i skeledžija Sibel Janson znao je kako da motor svoga čamca uz nekoliko jednostavnih zahvata pretvori u generator. Pod zabatom su bile razapete kamuflažne mreže, baldahin od stabala omorike, a pod njim jedan kamion hanomag i dva prašnjava mercedesa 170 sa SS runama na registraciji. Svetla na vozilima bila su zakamuflirana. Valter je bicikl naslonio na prikolicu Koblunovog cindapa* i još jednom je provukao rukom kroz kosu pre nego što je otvorio vrata. Gust dim se kovitlao nad tezgom sa starom figurom s broskog pramca, nevestom vetra u zlatnoj haljini, a pesma, smeh i zveckanje čaša odjekivali su preko vode za njom. Pivo

* Stara nemačka marka motocikla, svojevremeno veoma popularna, proizvodila se do 1984. (Prim. prev.)

je točila Fiteova devojka Ortrud, zajedno s majkom, i mahnula mu je pokazujući unutrašnjost lokala. Izgledala je srećno uprkos pobačaju od pre tri nedelje, a zbog oznojenog lica činilo se da joj osmeh još više blista. Niko nije šminkao usne tako crvenim karminom kao ona.

„Zbog toga svet neće propasti“, odjekivao je glas iz radija* na zidu. Kraj njega je visio grb Ministarstva poljoprivrede, mač i srp. S cigaretom ili čašom žestokog pića u ruci vojnici su bez kapa stajali među gostima i razgovarali s njima s naglašenom vedrinom i blagonaklonošću. Sve sami viši činovi oružanih odreda SS-a, u čistim poljskim uniformama sive boje i uglancanim čizmama, a dok je prilazio vratima dvorane za ples, Valter je osetio i miris pomade u kosi jednog šarfirera.** Leva ruka mu je bila u povezu, preko cele leve polovine lica imao je širok ožiljak, a oko mu je suzilo.

Šlemovi su visili na vešalicama za garderobu. Elizabeta je sedela na prozorskom ispustu kraj plesnog podijuma. U tamnozelenoj haljini s visokom kragom, koju joj je poklonila gospođa Tamling, uopšte više nije delovala

* U pitanju je tzv. *volksempfaenger*, jeftini radio-prijemnik koji hvata samo srednje i duge radio-talase, jedan iz niza takozvanih „narodnih“ proizvoda koje je trebalo da ima svaki Nemač – „narodni frižider“, „narodni stan“ itd.; nakon rata širu popularnost je steklo jedino „narodno vozilo“ – *volksvagen*. (Prim. prev.)

** Niži podoficirski čin, pretposlednji u oružanim snagama SS-a. (Prim. prev.)

kao devojčica, pogotovo što je bila i našminkana i što se držala vrlo uspravno. Crne kovrdže je skupila rajfom od sedefa, ivice kapaka izvukla je ajlajnerom malo iznad ugla oka, a očigledno je pozajmila i Ortrudin karmin. Uz svilenu haljinu je nosila gumene čizme u kojima je pobešla iz Gdanjska jer druge obuće nije ni imala, a tek što joj je klimnuo glavom, digla je nos gledajući nekud kraj njega, kao da čeka nekog drugog. Ali onda mu je isplazila jezik, malo, samo vrh.

Transparent s natpisom „Borba do pobeđe! Bolje grob nego rob!“* visio je nad podijumom za muziku, a Valtera su sada приметili i drugi. Hedviga, koja je sedela kraj Elizabete, podigla je ruke u vazduh i mahnula mu obema. Fite, koji je sedeo ljuljajući se, smotao je cigaretu i široko mu se osmehnuo. I dalje je bio u odeći u kojoj je svakodnevno muzao krave: cipele s čeličnim štitnicima, široke pantalone od grubog, debelog platna i plavi pulover pun rupa od moljaca. I ruke su mu bile prljave. „Evo našeg predradnika“, rekao je zaplićući jezikom. „Zig hajl, družo. Je l' sve u gaćama?“

Hedviga, Ortrudina sestra i domaćica kod Tamlingovih, munula ga je laktom u rebra, dok je Valter odmahivao glavom. „Ama kako to izgledaš?“, upitao ga je sklanjajući mu slamku iz plavih kovrdža i ispravljajući kragnu pulovera. „Zar nisi mogao bar da se opereš i

* Nem: *Lever dood as Slaav!*, doslovno: „Bolje mrtav nego rob“, politička parola na niskonemačkom dijalektu. (Prim. prev.)

očešljaš i nešto pristojno da obučeš? I kako si već uspeo da se toliko napiješ?“

Fite je prekrstio noge i povukao dim iz prelabavo smotane cigarete. U uglu usana mu je bilo malo sasušene pljuvačke, što se i inače često dešavalo, a kad zatvori oči s tamnim podočnjacima izgledao je kao devojka; usko lice, ćosava brada, duge i uvijene trepavice. „Pokorno javljam, moj fireru: pristojnih stvari nemam. Nikad ih nisam ni imao. A i ovde smo ipak u štali, zar ne? U svakom slučaju, smrdi kao da jesmo. Vidim samo stoku i goveda iz SS-a.“

Sada ga je u rebra munuo Valter. „Je l' tebi dosta života, idiote?“, procedio je kroz zube. „Umesto što držiš govorancije, bolje bi ti bilo da svoj posao radiš kako treba! Šta traže posrane čizme i kecelje u prostoriji za mleko? Krpe za ceđenje nisu bile potopljene, stoličice svuda unaokolo, a telad na promaji. Čim matori nije tu, ti sve samo otaljjavaš. I u sobici ti je kô u svinjcu. Kažem ti, ako još nešto bude imao da ti zameri, mrka kapa. Možeš da zaboraviš ispit za kalfu.“

„Uf“, rekao je Fite otresajući pepeo o rub saksije s nekakvom biljkom. „Veliki poglavica Ata je govorio. Sve mora uvek da bude pod konac.“ Izvukao je bocu vinjaka iz džepa pantalona i otpio gutljaj. „Ali to su, bre, one proklete izbegličke žene, čoveče! One ti ne znaju ni gde je kravi spreda, a gde otpozadi. Pomuzle bi dršku od metle. Ja im, dakle, objašnjavam kako se radi, a za to mi, naravno, treba vremena: lepo, blago namažeš vime.

Kad muzeš ne vučeš, nego stiskaš. Ne smeš da prekidaš pre kraja, već moraš da je izmuzeš dobro. A onda još i dok se opet obučemo...“, podigao je flašu nazdravljajući Elizabeti. „Je l' tako, mala moja?“

Iskrivila je lice i kucnula se po čelu. „Fite, ti si matora džukela, baš si prost!“, rekla je. „Nije čudo što su te izbacili iz gimnazije.“ Otpila je malo alkohola, stresla se i dala flašu dalje, svojoj prijateljici.

„Ne“, odgovorila je Hedviga, brišući grlić nadlaničom. „On je mlada džukela. Odakle ti uopšte ova brlja, barabo? Je l' iz moje kuhinje?“

Fite se leđima naslonio na prozor, otpuhnuo je dim i ništa nije rekao, ali umesto njega odgovorio je Valter: „Verovatno je trampio pavlaku za vinjak. Ma, svejedno je hoćemo li moći da isporučimo buter; to je samo podrivanje borbene gotovosti.* Šta je uopšte nekoliko godina u logoru... A gde si ti večeras? Zar nije trebalo da mi ostaviš nešto za jelo?“

Hedviga, čija je kestenjasta kosa bila spletena u kike presavijene po sredini i donjim delom pričvršćene za gornji, razrogačila je oči. „Kako to misliš? Naravno da sam ti ostavila!“, rekla je uvređeno i isprсила se. „Šta je, bre, s tobom danas? Ostavila sam ti pun tanjir sendviča sa šunkom, kiselim krastavcem i jajima. Čak i malo kompota. Sve ti je bilo u ostavi!“

* Nem.: *Wehrkraftzersetzung*, prestup za koji je sledila smrtna kazna, a obuhvatao je odbijanje vojne službe, defetističke izjave i samosakaćenje. (Prim. prev.)